

Düünden Bugüne Kozmetik

COSMETICS: PAST TO PRESENT

Aysel ŞENOL*

*Yrd.Doç.Dr. Kocaeli Üniversitesi Kozmetik Teknolojisi Programı, Öğretim Üyesi, KOCAELİ

Özet

Güzelliği, süsü ve hijyeni tanımlayan kozmetiğin doğuşu, gelişimi, dünya kuruluşundan bu yana insan yaşamındaki yeri ve psikolojisindeki etkilerini inceleyen bu çalışmada; Kozmetik ve Kozmetik Sektörünün önemine açıklık getirmek, kozmetik konusuna bir katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Günümüzde dünya ülkeleri bir çok konuda gerilerde kalmamak için, birbirleriyle yarış halindedirler. Teknolojinin bir çığ gibi geliştiği, bu teknolojiyle beraber modern eğitim-öğretim kavramının oluştuğu bir noktada, Tıp dünyasını da içine alan Kozmetik ve Kozmetik Sanayi, son yüzyılda Türkiye ve dünya ülkelerinde nasıl bir gelişme göstermiştir, iş dünyası, Sanayi ve iş çevreleri yeni bir ürün tasarımı ve gelişimi için, her gün değişimleri hızla takip ederken, her türlü değişime açık olan ve birbirleriyle çılınca bir yarışa giren Kozmetik Sanayinde; kozmetik ürün üretimi ve kullanımında Türkiye nerededir, gibi sorulara açıklık getirmek amacıyla yapılan bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Kozmetik, Koku, Ürün

T Klin Kozmetoloji 2002, 3:195-199

Summary

In this study which researches the birth and development of cosmetics covering, beauty, ornament and hygiene; its importance in human life and psychology, it is aimed to make contribution cosmetic science and sector.

In today's world the countries are competing for not remaining at the back in the race. The technology has developed enormously and modern education today has shown a progress accordingly. While industry and business world are trying to adopt all kind of new changes, they compete for a new product and its development. This study provides some perspectives on cosmetic industry which contains medical sciences and tries to find answers about what developments have been made all over the world including Turkey as well.

Key Words: Cosmetic, Odour, Product

T Klin J Cosmetol 2002, 3:195-199

Koku; büyüleyici bir özelliğe sahip olan ve Doğunun kültürünü yansıtan etken bir maddedir. Uzakdoğu'da doğmuş, ancak elli yıl sonra Batılılar tarafından farkına varılarak geliştirilmiş, bugün başta Amerika olmak üzere Fransa, İsviçre ve Almanya'da Kozmetik Sektörüyle doruk noktasına ulaşmıştır.

Kozmetik; Dünya kuruluşundan bu yana, insan yaşamında önemli bir yer tutmuştur. Latince'de "Cosmos" tan gelen Cosmetic: "süs, güzellik" anlamındadır. "Parfüm" birden fazla koku içerir, latince'de "parfumus", "dumanıçi" kelimesinden türemiştir.

Amerikan Kozmetik Yasası (The Federal Food, Drug and Cosmetic Act)'a göre Kozmetikler: "vücudun veya vücudun herhangi bir bölümünün temizlenmesi, güzelleştirilmesi, cazip hale getirilip değişik bir görünüm kazanması için uygulanan maddeler; bunların elde edilmesinde kullanılan hammaddeler veya maddelerdir" (1,2,4,9,10).

Sağlık Bakanlığının 23.02.1994 tarih ve 3977 sayılı Kozmetik Yasasına göre ise Kozmetik: "insan vücudunun epiderma, tırnaklar, saçlar, dudaklar ve genital organlar gibi değişik dış kısımlarına, ağız ve dişlere veya mukozaya uygulanmak üzere hazırlanmış, amacı veya yan amacı bu kısımları

temizlemek, koku vermek, korumak amacıyla, iyi bir durumda muhafaza etmek, görünümünü değiştirmek ve vücut kokularını düzeltmek olan, saç boyaları ve saç açıcıları da dahil bütün preparatlar ve/veya maddelerdir” şeklinde tanımlanmaktadır (1,20).

Tarihçesi

Koku; kozmetiğin doğuşunun başlangıç maddesi ve ilk ürünüdür. Ruhsal durumu düzenleyen bir özelliğe sahiptir. Güzel kokmak etkileyicidir ve çekiciliği artırır. Fiziki görünümüyle ruhsal dengeyi de sağlayan insanın, psikolojik yapısının sağlıklı olmasıyla kendine olan özgüveni artar, çevredeki etkisiyle beraber, yaşamdaki yerini belirler ve sağlamlaştırır (2,3,10).

İlk çağlarda kokunun insan yaşamında ve psikolojisindeki önemini açıklayan kaynaklara göre; Güzellik tanrıçası Truva’lı Helen tüm güzellik ve çekiciliğini, Paris’in ona olan aşkını, Afrodit’in verdiği güçlü bir maddeye borçludur. Mitolojik büyücü olan Circe Odysseus’u kokularla büyülemiştir. Yine bu kaynaklara göre; Romalıların güzel kokulu sularında banyo yaptıkları ve Krallara ait giysilerin aromatik sandal ağacından yapılmış kokulu sandıklarda saklandığı, Mısırlıların ölülerini kokulu odunlar ve yağlarla yaktığı, Firavunların gömülmeden önce parfümlü yağlar sürülmüş mücevherlerle donatıldığı açıklanmaktadır (2,3,9).

Daha sonra Yunanlılar, Mezopotamyalılar, Hipokrat ve arkadaşları yaptıkları dermatolojik çalışmalar sonucu güneş banyosunun, jimnazyum’un, bazı yiyeceklerin, güzellik ve sağlıklı görünmedeki rollerini incelemiştir (5,14,16).

Tanrıları mutlu kılmak için, kokulu çubuklar ve odunlarla düzenlenen ayinler, dinsel, teropatik, mitolojik uygulamalar ruhların güzel kokular içinde daha iyi dinlenebileceği düşüncesini ortaya koymaktadır (2,15).

Koku, birçok ülkenin mitolojisinde vardır. Ancak, bugün çok yaygın ve yalnızca kadınların kullandığı bir kozmetik malzemesi olmaktan çıkmış, erkeğin de kullandığı bir ürün haline gelmiştir. Koku kozmetik alanına giren her ürünün içeriğine girmiştir. Deterjanlar, sabunlar, şampuanlar,

dermatolojik kremler ilaç kokulu değil, parfüm kokuludurlar. (6)

Müslümanlığın ilk yıllarında, İslam alemindeki kadınların gözlerine sürme çekerek güzelleşmeye çalışmaları, ilk gül yağının Araplar tarafından elde edilmesi ve daha sonra Avrupa’ya yayılması, İslam aleminin kozmetiğin öncülerinden olduğunu ortaya koymaktadır.

İslam bilginlerinden İbn-i Sina ve Ebu Mansur yaptıkları çalışmalarla kozmetiğe katkıda bulunmuşlar ve ilk kozmetik eserlerini yazan kişiler arasına girmişlerdir.

Çinlilerin Himalayalar’da yaşayan misk geyiğinin organlarından miski keşfetmeleri, kozmetiğe yaptıkları en önemli katkılardan biridir. (2)

Yunanlı Adonis’in oğlu Bergamalı Esculap’ın kızı Hygea’nın adı, tıpta o dönemde Hygen olarak geçen çok önemli bir alanda kullanılmıştır.

Bugün ise tıp dünyasında olduğu gibi kozmetiğin de temeli olan hijyen, insan yaşamında güncelliğini sürdüren bir bilim alanıdır (6).

Romalılara göre; Sapo dağı ateşlerin yandığı, hayvanların kurban edildiği kutsal bir dağdır. Yağmur ve ateşin etkisiyle eriyen hayvan yağları, küllerle karışarak Sapo dağından Tiber’e akar. Bu sularında çamaşır yıkayan Romalı kadınlar, suların arıtıcı etkilerini keşfetmişlerdir.

Daha sonra Jermenler ve Galliler, bu yağ ve kül karışımıyla saçlarını kıvılcı boyamışlardır (3,8).

Kozmetiğin Gelişmesi

İlk çiçek çiftliği Rönesans devrinde Fransa’da kurulmuş ve kozmetikte kullanılan çiçekler yetiştirilmeye başlanmıştır. Fransız kadınların güzel kokulu yelpazeler kullandığı, şövalyelerin hançerlerinin ve kınlarının yasemin koktuğu bu dönemde, Avrupa’da parfümeri gelişmiş ve ülkeler arası ticaret başlamıştır.

Macar kraliçesi Elisabeth tarafından biberiye içerikli alkollü parfüm elde edilişi, 14. yüzyılda Fransız kralı VIII. Charles’in parfümü icat eden krallardan biri oluşu, o dönemde insanların yaşamında parfümün ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır (2).

Daha sonra kırsal bölgelerde bitkilere uygun alanlarda, uygun doğa koşullarına göre çiçek yetiştirmeye başlayan ülkelerde, doğal bir tarım alanı oluşturulmuştur. İnsan yaşamındaki yağ ve çiçek endüstrisi gelişme göstermiştir. Bu alanlarda gül, yasemin, mimoza, sandal ağacı, iris, paçuli, tüberoz, ambretta gibi nefis kokulu kar beyazı çiçekler yetiştirilmiştir. Ekstre edilecekleri safhaya kadar geçen süre içinde, çiçekleriyle dünyaca ünlü parfümeri beldeleri kozmetiğe noktalarını koymuşlardır. Bu yerleri insanların yaşadığı mutlu beldeler haline getirmişlerdir. Fransa'ya İtalya'dan gelen parfüm, ilk kaynağını bitkilerden almıştır. İlk parfümler yasemin, gül, mimoza, sandal ağacı, iris, amber, misk ve paçuli'den elde edilmiştir. Eskiden beri çok ünlü bir endüstri olan parfüm hazırlama sanatı, daha sonra dünyada bir yaşam tarzı olan moda merkezleriyle kaynaşmıştır (2,7).

Anadolu'da kokulu bitkilerin ilk defa kullanışı Asurlular ve Hititlere dayanır. Yapılan kazılarda tıbbi bitkiler olarak kullanılan kokulu bitkilerin listeleri bulunmuştur. 11.ve 13. yüzyıllarda, Selçuklular devrinde, bu bitkiler hakkında en iyi bilgiler Ziyaeddin İbn-Beithar tarafından ortaya konmuştur (7,10,12).

1390'larda Osmanlılar devrinde, Gerede'li İshak Bin Murad tıbbi bitkilerin yanında kokulu bitkilerin de açıklandığı "Edviye-i Müfrede" adlı eserini yazmıştır (11,13).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Fatih Sultan Mehmet zamanına ait yazılı belgelerin araştırılmasında, Tıp aleminin müslüman doktorları "Hijyen ve Kozmetik" adlı eserlerinde kozmetiğin önemini belirtmişlerdir. (12)

1839'larda Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin kurulmasıyla, Osmanlılar devrinde tıbbi ve kokulu bitkiler hakkında yayınlar yapılmaya başlanmıştır (14,15).

1856 da Paris'te açılan Exposition Universelle de Paris- Paris Uluslararası sergisi- inde, Faik Paşa tarafından gönderilen 200 civarında tıbbi ve kokulu bitki koleksiyonu sergilenmiştir (17).

Avrupa'nın birçok ülkesi ve diğer ülkelerde tütsü ve yağ yakmalarından başlayarak bugüne

gelinmiş ve parfümeri çok yol almıştır. 15. ve 19. yüzyıl arası, tıp dünyasındaki gelişmeler aynı zamanda yeni gelişmelerin, yeni buluşların ortaya çıkmasını sağlamıştır. En yoğun çalışmalar ise 20. yüzyılın başından başlayarak yapılan kozmetik alanındaki çalışma ve gelişmeler olmuştur (20).

Türkiye'de Kozmetik

Türkiye'de 1972 yılında, - o günkü koşullarla - kozmetik ürün üretmeye başlayan ve parmakla sayılabilecek düzeyde az firmayla yola çıkan bazı kozmetik sanayi kuruluşları, ürünün kalitesi dahil teslimata kadar pek çok zorluklar yaşamışlardır. 1972 yılında 50 ton şampuan üretilmesi bir devrim diye düşünülmüştür. 1975 yılında aynı sanayi firmaları cilt ürünlerinin üretimine başladıklarında, işlemler eski problemlerden daha uzak ve daha deneyim kazanılmış bir hızla ve ekiplerle devam etmiştir. Türk ve yabancı kozmetik sanayinin müşterek çalışmalarıyla Türk kozmetik sanayi kolu haline gelen kuruluşlar geliştirilmiştir (19).

1995'lerde; üretimini son teknolojik koşullara uygun olarak yapmaya yönelik çalışmalarla yürüten bu sanayi kuruluşları, artık Türkiye'nin bütün kozmetik ihtiyaçlarını karşılayacak kapasitedediler. Bugün İstanbul bazı kozmetik sanayi kuruluşları sayesinde Ortadoğu'nun merkezi haline gelmiştir.

Türkiye 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye olmuş, 01.01.1996'da AB'ye girmiştir (20) (Avrupa Gümrük Birliği).

1980 yılından itibaren, özendirilmeye çalışılan kozmetik sektörü teşviklerle 1997'de 1996 yılına göre, miktar olarak %94, değer olarak %39 oranında artış göstermiştir.

1998'de kozmetik ithalatı 1997 yılı ile karşılaştırıldığında miktar olarak %5, değer olarak %15 oranında düşmüştür. Bunun nedeni her geçen gün bir değil, birden fazla ürünün üretilmesi, firmalar arası fiyat, rekabet ve hizmetin getirdiği yarış süreci, reklam aracılığıyla bazı firmaların evlerde ürün pazarlamasıyla sayıları günden güne artan ürünlerin üretim artışına paralel olarak genel hijyenik önlemlerin alınmadığı, elde edilen bu ürünlerin bekleme süreleri de hesaba katılarak, karışımlara

eklenen katkı maddelerinin mikrobiyel faaliyetleri açısından bozulmaları olabilir. Hijyenik ve teknolojik koşullarda üretilen kozmetik ürünlerin üretimi hijyenik ve teknolojik proseslere bağlı olmalıdır. Sentetiklerin de kullanıldığı parfüm ve diğer kozmetik ürünlerinin WHO kurallarına uygunluğu şarttır. (1,6)

Dünya kozmetik pazarının bölgelere göre dağılımı incelendiğinde; Batı Avrupa'nın %31'lik bir oranla en büyük paya sahip olduğu görülür. Bunu %28'lik pay ile Asya, %25 ile Kuzey Amerika izler. %12lik pay ise Yeni Zelanda ve Avustralya'ya aittir. Türkiye bu kozmetik pazar ülkelerinin yanında, 1 milyar dolarlık paya sahip olan Yunanistan'dan sonra gelir.

Kişi başına yıllık harcamalarda dünyada kozmetiğe en çok para harcayan ülke İsviçre'dir ve bu değer yılda 241 DEM'dir. Fransızlar kozmetik ürünlere 234 DEM, Norveçliler 213 DEM harcarken, Türkiye'de bu rakam 12.5 DEM'dir. Üstelik bu 12.5 DEM'lik harcama dağılımı homojendir. Türkiye'de nüfusun büyük bir çoğunluğu, kozmetiğe sadece sabun olarak bakmaktadır.

Saç ve cilt bakımı, %29'luk bir oranla %20'lik bir orana sahip olan Amerika'dan önde gelir. Türkiye vücut bakımında %28'lik bir oranla diğer ülkelerin önündedir. Vücut bakım ürünleri tüketiminin yüksek görünmesinin tek nedeni; sabun tüketiminin kozmetik tüketimi içerisinde yer almasıdır. Çünkü Türkiye'de vücut bakım ürünlerinin %75'ini sabun oluşturmaktadır. Oysa bu oran dünyada %42'dir. Türkiye'de ancak çok küçük bir kitle kozmetiğin diğer ürünlerine harcama yapmaktadır. (19)

Saç bakım ürünleri tüketiminin Türkiye'deki dağılımı incelendiğinde; en yüksek tüketimin %65 ile şampuan olduğu görülür. Avrupa'da ise, şampuan tüketimi diğer saç bakım ürünlerinin tüketimi ile el ele giderken, Türkiye'de diğer saç bakım ürünlerine göre şampuan tüketimi 2 katıdır.

Cilt bakım ürünleri Türkiye'de gelişmekte olan bir pazardır. Cilt bakım kozmetiklerinin Türkiye'de üretilme miktarı yaklaşık 2 tondur. Ancak,

çok büyük bir rakam olarak görülen bu miktarın büyük bir kısmını genellikle ekonomik tipte, basit ve hacmi büyük el losyonları oluşturur. Türkiye'de kişi başına tüketim ayda 1 DEM'dir. Oysa bu değer Almanya'da 45 DEM, Fransa'da 55 DEM'dir.

Sonuç

Bugün Türkiye kozmetikte kullanılan gülyağı, ıhlamur çiçeği, defne yaprağı, bergamut, nane, limon, portakal, mandalina, turunc gibi narenciye esans yağlarını ihraç eden bir ülkedir. (3,6,18)

Diğer dünya ülkeleri gibi tüketim açısından, ilk sıralarda yer alan Türkiye kozmetik sanayi, 2000'lerde birçok yerli ve yabancı kuruluşlarca hammadde üretiminden başlayarak her çeşit kozmetik ürünü üreten, dünya ülkeleri arasına girmiştir.

KAYNAKLAR

1. Türk Kozmetik Yasası, 1994; Madde: 4,6,7,11, Ek IX: 1-7.
2. Tıbbi Aromatik Bitkiler Bülteni. Anadolu Üniversitesi Tıbbi Bitkiler Araştırma Merkezi 1991; 5: 8-12.
3. Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği Bülteni, 2000; 2: 30-31.
4. Bayraktar, G. Kozmetik Preparatlar, İstanbul, 1978: 9-11.
5. A, Sayılı: Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp. (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları), Ankara, 1991; 9: 32.
6. New Larousse Encyclopedia of Mithology, Hamly, 1981.
7. Burde, C. Hethitische medizinische Texte-Studien zu den Boğazköy-Texten, 1974: 18-51.
8. L'association des Industries des Savons et de Détergents-Savon et Détergents, 1995.
9. Fourth International Cosmetic Symposium, İstanbul, 7-8 June 2000.
10. Ertem H. Flora of Anatolia in the Hittite age according to Boğazköy texts, Ankara, 1974.
11. Baytop T. The production of oil-bearing rose and rose oil in Anatolia during Ottoman Empire, Medical and Aromatic Plans Bulletin, Eskişehir 1990: 4:8.
12. Leclerc L. Traite des simples par İbn El-Beither, Notices et Extraits des Manuscrits de la Bibliothegue National Paris, 1877-1893; 3: 23-6.
13. Spies O. Das Turkische Droken - und Medizin - buch des İshaq Bin Murad-Viss. Z. Uni. Halle, (1968); 17: 2-3, 185.
14. Baytop T. Sariyer G and Mat, A: Pharma cognostical researches in Turkey, X th Meeting on vegetable Crude Drugs, İzmir, 1993.
15. Welling F. Farmakognostische Monographien turkischer Arzneiplanzen, herausgegeben Von Dr. Heilbronn- Dien Pharmazie, 1953; 81(1): 94.

- 16.Baytop T. Therapy with medicinal plants in turkey, past and present, İstanbul, 1984; 13-107, 151-420.
- 17.Della Sudda F (Faik Pasha). Collection de matiere medicale, offert a L'Ecole Superior de pharmacie de Paris - Journ. De Pharm. et de Chimi, 1856; serie 3: 28-306.
- 18.Mat A. The devalopment of the exportation of Turkish Medicinal plants, J.Pharmacie. Marmara University (İstanbul), 1992; 8(2) : 125.

- 19.Kozmetik Sempozyumu 3: Türk-Henkel, İstanbul, 1996; 5-13.
- 20.2000 Yılına Doğru Türk Kozmetik Sektörü, 1999; 8-82.

Yazışma Adresi: Dr.Aysel ŞENOL
Kocaeli Üniversitesi
Kozmetik Teknolojisi Programı
Öğretim Üyesi, KOCAELİ